E L Ő T E R J E S Z T É S

Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete

2019. május 30-i ülésére

Tárgy: Köztéri alkotások Zirc város közterületein, elhelyezési koncepció első olvasatban történő tárgyalása

Előadó: Ottó Péter polgármester

Előterjesztés tartalma: határozati javaslat

Szavazás módja: egyszerű többség

Az előterjesztés elkészítésében részt vett: Szűcs István Miklós okl. képzőművész, művészettörténész,
Várszegi Bernadett főépítész

Az előterjesztés előkészítésében közreműködnek:
Gazdasági, Környezetvédelmi és Turisztikai Bizottság,
Pénzügyi Ellenőrző Bizottság,
Emberi Kapcsolatok Bizottság,
Ügyrendi és Érdekképviseleti Bizottság

Láttam:

Sümegi Attila
jegyző

Tisztelt Képviselő-testület!

Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testület a köztéri művészeti alkotások és emléktáblák elhelyezésének rendjéről a 26/2018. (XI.19.) önkormányzati rendeletet alkotta. Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 42. §-ában foglaltak szerint a képviselő-testület hatásköréből nem ruházható át a köztéri szobor, műalkotás állítása.
A képviselő-testület e, át nem ruházható hatáskörének a gyakorlása érdekében döntött arról, hogy a Zirc város közterületein köztéri alkotások elhelyezése vonatkozásában koncepciót dolgoz ki. A koncepció célja, hogy a művészeti alkotások az egész városra kiterjedő, és a városi tereket összefüggéseiben kezelő, szakmai alapokon nyugvó, előre lefektetett elvek mentén kerüljenek elhelyezésre.
A koncepció kidolgozásának művészeti, művészettörténeti szakmai munkáját Szűcs István Miklós okl. képzőművész, művészettörténész végezte. Az általa készített szakmai dokumentum volt az alapja a koncepciótervezetnek és a koncepció mellékleteként annak elválaszthatatlan részét kell, hogy képezze.
Az elkészült koncepciótervezet első olvasatban történő tárgyalását követően, annak társadalmasítását javasolom. A közösség véleményének megismerését követően kerülhet sor a koncepció véglegesítésére és jóváhagyására.
Az elkészült anyag messze menőkig szakmai alapokra helyezve vizsgálja, értékeli a jelenlegi helyzetet, és tesz javaslatot az átformálásra valamint a jövőbeni elhelyezésekre. A szakmai anyag is megerősíti a rendeletünkben előírt helyi előzetes szakmai kontrol szükségességét.
A koncepciótervezet alappillére az I. András tér, Március 15 tér és a Rákóczi tér alkotásainak átgondolása, és művészeti, téri szempontok alapján történő újrarendezésére tesz javaslatot.
Megjegyzem az I. András tér történelmi, művészeti és építészettörténeti rangja szerinti újragondolása fontos lenne a párhuzamosan kidolgozás alatt álló történelmi emlékhellyé nyilvánítás szempontjából is.
Kérem előterjesztésem megvitatását és elfogadását.

Zirc, 2019. május 21.

Ottó Péter
polgármester

Határozati javaslat:

Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testületének
…./2019. (…) határozata

1./ Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete a következő kiegészítéssel egyetért a jelen előterjesztés mellékleteként csatolt koncepciótervezettel:
……
……

2./ A Képviselő-testület utasítja a polgármestert, hogy az 1./ pont szerint kiegészített koncepciótervezetet tegye közzé és biztosítsa a közösség általi véleményezhetőségét, fórum megtartásával is.

3./ A Képviselő-testület utasítja a polgármestert, hogy a 2./pont szerinti társadalmasítás folyamatát követően a koncepciót terjessze a testület elé.

Felelős: 1./-3/ pont esetében: Ottó Péter polgármester
Határidő: 1./ pont esetében: azonnal
2./ pont esetében: folyamatos
3./ pontok esetében: 2019. szeptemberi rendes képviselő-testületi ülés

Köztéri alkotások Zirc város közterületein, elhelyezési koncepció

Bevezető

Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete a köztéri művészeti alkotások és emléktáblák elhelyezésének rendjéről a 26/2018. (XI.19.) önkormányzati rendeletet alkotta. Ezzel párhuzamosan döntött arról, hogy a Zirc város közterületein köztéri alkotások elhelyezése vonatkozásában koncepciót dolgoz ki, annak érdekében, hogy a művészeti alkotások az egész városra kiterjedő és a városi tereket összefüggéseiben kezelő koncepció mentén kerüljenek elhelyezésre. A koncepció amellett, hogy meghatározza a jövőbeli térbeli rendet, javaslatot tesz a meglévő alkotások áthelyezésére, annak érdekében, hogy az adott alkotás még jobban kifejezésre tudja juttatni azt a szándékot, ami az elhelyezésének indoka volt és nem utolsó sorban a művészeti, művészettörténeti szakmai szempontok minél jobban érvényesüljenek.
A koncepció kidolgozásának művészeti, művészettörténeti szakmai munkáját Szűcs István Miklós okl. képzőművész, művészettörténész végezte. Az általa készített szakmai dokumentum volt az alapja a koncepció megalkotásának és koncepció mellékleteként annak elválaszthatatlan részét képezi. Zirc Városi Önkormányzat Képviselő-testülete ezúton is köszönetét fejezi ki a magas színvonalú, rendkívül alapos szakmai anyag elkészítéséért Szűcs István Miklósnak.
A koncepció segítségül szolgál mind az alkotásokat elhelyezni szándékozók, mind pedig a rendelet alapján létrehozandó szakmai munkacsoport véleményének a kialakításához. Az alkotások elhelyezésének minden esetben további feltétele a Magyar Alkotóművészeti Nonprofit Kft. véleménye, azonban e szervezet az adott tér és alkotás viszonyát vizsgálja és nem feladata a településen belüli optimális hely keresése, kiválasztása. Ez a mi feladatunk, hogy a méltán értékes alkotások, hordozzanak eszmei, társadalmi vagy művészeti értéket, ne csak önmagukban álló alkotások legyenek, hanem álljanak kontextusban egymással és a város tereivel.

Helyzetfeltárás

Mellszobrok (büszt)

KÖZTERÜLETEN

A Széchenyi utca és a Városháza valamint a „Vasbolt” határolta Március 15-e térre került két mellszobor és a kopjafa.
Gróf **Széchenyi István** politikust, írót, közgazdászt és minisztert, a *„legnagyobb magyart”* ábrázolja. **DOMONKOS Béla** (Kispest, 1934. február 25. -) éremművész, szobrász és öntőmester mintázta.
A másfélszeres életnagyságú szobor a kelleténél alacsonyabb posztamensen áll.



Széchenyi után **CSÉRI Lajos** (Hajdúböszörmény, 1928-01-22 -) éremművész, szobrász kissé erőtlen, természetes ponderációt nélkülöző megformálásában **Kossuth Lajos** pénzügyminiszter, kormányzó-elnök, a magyar szabadságharc szellemi vezére, a Honvédelmi Bizottmány elnökének mellszobra látható (1998) .



1848-as kopjafa, az Aradi Vértanúk emlékét őrzi, Nyulasi József fafaragó alkotása.



A Rákóczi téri park szoborsétányának nyitó alkotása **BÁNYAI Ödön** (1909 – 1948.): **Reguly Antal** expresszív mellszobra. A XIX. század magyar szellemi élet nagyjai közé tartozó, önképzéssel nyelvésszé lett kutató kétszeres életnagyságú mellszobra bronzból készült, 1943-ban.



Az általános iskolától az Országzászló előtere irányába vezető sétány mentén találhatjuk *Domonkos Bélának* a tér névadóját, **II. Rákóczi Ferenc**et megörökítő másfélszeres életnagyságú bronz mellszobrát. Rákóczit megörökítő művét lírai realizmus, az érzelmi kötődések kifinomult, érmészetben megszokott plasztikai megjelenítés jellemzi.



NEM KÖZTERÜLETEN

Az arborétum tavánál állították fel **I. András** bronzból készült mellszobrát (2005). **RAFFAY Béla (**Sopron, 1944-10-25 -) műve tömbszerű, súlyos és zárt, ún. töretlen felületű plasztika. Az uralkodó Zircen bekövetkezett halála a királyi udvarház és temploma falmaradványai közelében, a Fájdalmas Anya Plébániatemplom kertjében indokolja elhelyezését; frontális komponáltsága révén háttal a stációfülkének vagy a romkert falmaradványainak.

RÁTONYI József (Budapest, 1942-12-9 -): **III. Béla mellszobra** (bronz, életnagyságúnál kissé nagyobb). A Magyar Királyságot európai nagyhatalommá tevő III. Bélának 1982-ig nem volt önálló szobra hazánkban: ezen változtatott a zirci gimnázium előkertjében április 23-án felavatott műalkotás, amely a település legkvalitásosabb mellszobra. A zirci mély intellektust sugárzó királybüszt tökéletes szellemi azonosulás mindazzal, amit III. Béla műveltségéről feljegyeztek. *"Nem hadakozott, épített, üldözte a lopókat és a latrokat, bevezette az írásbeliségnek azt a módját, ahogy a császári udvarban és a pápánál van."* Európában az ún. *"reprezentatív palotastílus"* esztergomi megteremtője. *"Nagy Béla"* király a kőfaragó és aranyműves *Dénes* mestert keze és szellemi teljesítménye elismeréseként, (fő)nemesi rang adományozásával tüntette ki. A büszt amellett, hogy a szellem embereként láttatja a királyt,

még portréhiteles is, mert kapcsolata *Árpás Károly* arcrekonstrukciójával és a győri **Szt. László** hermával nyilvánvaló. A zirci mellszobor alkotója, *Rátonyi József* az előbbiekből is hasznosított. A remekmű helyét *Cifka Péter* művészettörténész, egyetemi tanár (MKE), az *országos szoborállító szakbizottság vezetője* jelölte ki.

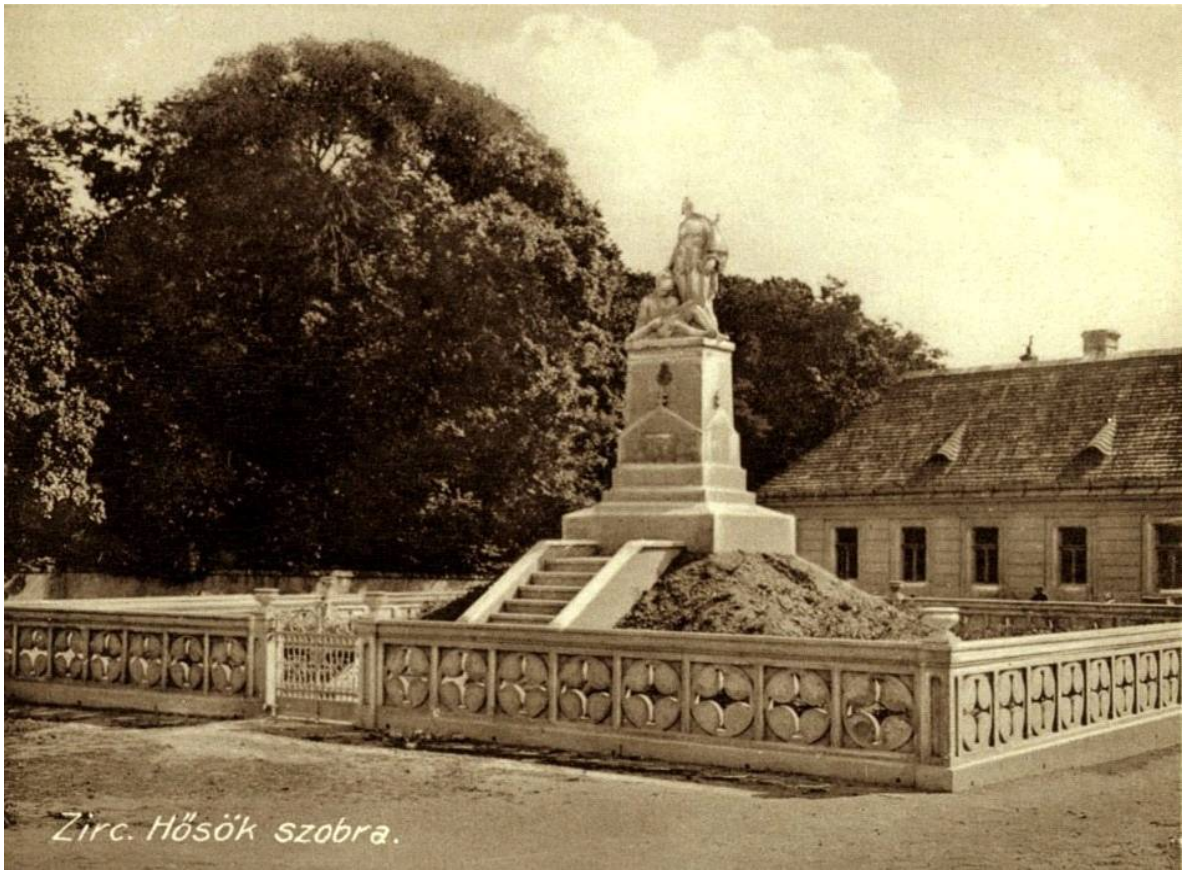
Egészalakos szobrok

KÖZTERÜLETEN

Az I. András téri templomkertben álló stációfülke-szerű építmény (1729) **Nepomuki Szent János** faplasztika mielőbbi védelmet igényel (restaurálás, visszahelyezés a Bagolyvár /1723/ korábbi falfülkéjébe, vagy megtartva a "kis kápolnaszerű építményben", üveglappal fedve). Megfontolandók *Horváth Konstantin* szavai: *"1729-ben Nep. Szt. János szobra kap egy kis kápolnaszerű építményt, ahova hetenkint összegyül a vallásos falu és ájtatosságot tart."*

MARTINELLI Jenő (Bp., 1886 - Bp., 1954) 1925-ben a **Hősök szobra** felállításával, a polgári és gazdaréteg kegyeleti akaratával mintegy kitűzte a település "energia- és térszervező" központját. A kazettás kerítés köralakjai, mint koszorúk és az ívelt kivágásaikkal egy-egy katonai sírkeresztet jelképeztek (18-18 oldalanként, összesen 72, ebből kettő a bejárati kis kapuszárny). Az emlékművet - a helyi lakosság nagy felháborodása ellenére - 1964-ben a nagyközségi vezetőség a központi helyéről áthelyeztette a Kossuth utcai árok közelébe, mint később kiderült, a középkori királyi udvarház egy részének takarásban levő alapfalaira. Az Emlékmű eredeti keretelését terméskővel váltották fel. 1992-ben újíttatta fel a városi önkormányzat az obeliszket és a szoborkompozíciót. Az **I. és II. világháború hősi halottainak névsora** is ekkor került az Emlékmű fémtábláira. A műalkotás egésze a szobrokkal, posztamenssel, lépcsőkkel és kerítéssel Martinelli tervezése és kivitelezése, minden elemében jelentéshordozó. Ikonológiailag, szemiotikailag is kifogástalan a műegész kelet-nyugati tájolása...(kultikus elrendezés)

A szobrászművész kiválóan megkomponálta a világháborús emlékművet. Visszaállítása a mai városháza előtti térre csak eredeti formakövetéssel, rekonstrukcióban képzelhető el. Az alkotó, Martinelli Jenő a művet az adott környezetbe tervezte, így a helyszín kihatással van a mű témájának, méretének, anyagának és az egyéb paramétereinek kiválasztására. A mű integritáshoz való jogából (Szjt. 13. §) következik, hogy a köztéri szobroknál a művet körbeölelő környezet az alkotás szerves részét jelenti, hiszen az alkotás a környezetében nyeri el a „szerzői rendeltetését". Szjt. 13. §-a: *„A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy a mű más olyan megváltoztatása és a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes."* (A terméskő kerítést fel kell váltania az eredeti 70 db-os betonöntvény kazettának.)





forrás: Szűcs István Miklós

NEM KÖZTERÜLETEN

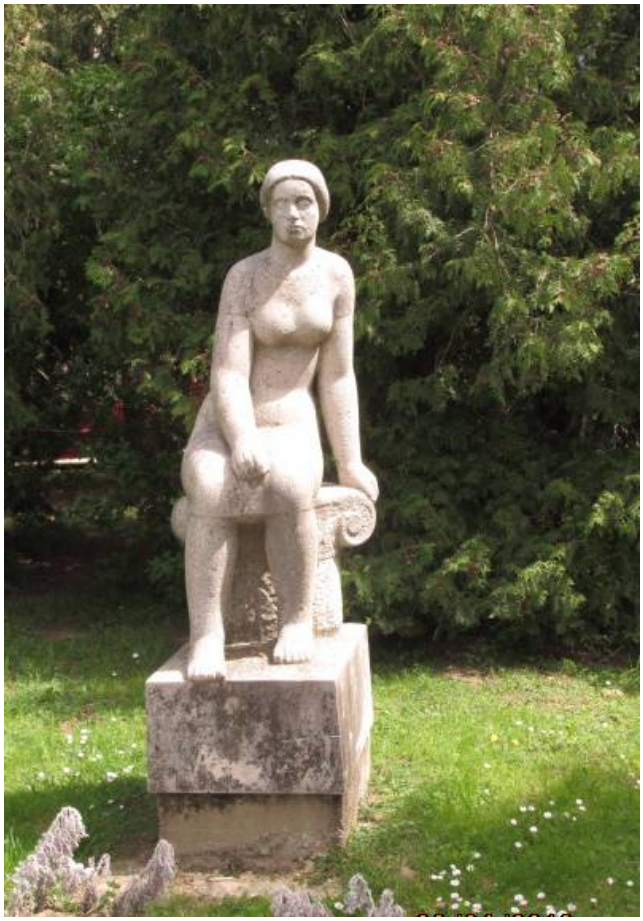
R. KISS Lenke, Rábai Györgyné (Illye Clumeghiu [Románia], 1926. máj. 13. - Vp., 2000. jan. 18.) megformálásában a **Bakony** (1971) szobra fehér mészkőből készült. A tölgyleveles ág apostoli kettőskeresztjével egyetemes nemzeti tartalmakra és a település szakrális kötődéseire utal, miközben a helység nevének egyik etimológiai magyarázatát is kifejezi (kondák makkoló helye="zsirec"=Zirc). A főnézetű kompozíció jelenleg a kórház nagyobb térirányából tekintve, mint művészi térplasztika kevésbé hatásos. Elhelyezése háttal egy falközeli helyen, de előtte nyitott térben lenne "szabatos".
Az alkotás hely szerinti besorolás sajátossága, hogy korábban közterületen álló szobor került nem közterületi, de közfunkciót ellátó intézmény telkére.

Egyéb alkotások

Fekete István plasztika (2018) **Domonkos Béla** alkotása, mészkővel burkolt oszlopra helyezve a Rákóczi tér általános iskola felőli részén az iskolából a teret megközelíteni szolgáló 2 kapu közötti területen. A plasztikát tartó oszlop Fekete István termetének megfelelő magasságba emeli az arcot ábrázoló plasztikát. Az elhelyezés a diákoknak szólt, hogy az iskolából jövet-menet rápillantsanak, hogy ezáltal nyomot hagyjon az emlékezetükben és kíváncsiságukat felébressze az író művei iránt.



R. Kiss Lenke: Ülő nő. Az Alkotmány utcai ún. "kockaházak", társasházak előterében elhelyezett alkotás. A szobor térbeli elhelyezése kifogástalan, jó helyre került, a modellpóz és a figura oldjaa kockaházak szögleteit. Az ülésül szolgáló, mérsékelt geometriájú csigavonalas (volutás) ion oszlopfő átvezet a talapzati kockára (posztamens), amelyen a szobor és az oszlop van; ún.minőségi (eltérő karakterek közel azonos méretekkel) és mennyiségi (egyező v. hasonló karakterek eltérő méretekkel) formakontrasztban van az Ülő nő mészkőalakja a házakkal.



A **parasztpár**t ábrázoló fából készült szobor, mely **Dávid Mózes** erdélyi fafaragó első ilyen jellegű munkája, az I. András tér déli szegletében növényzettel körülölelten áll. Civil kezdeményezésre az ősök emlékezetére került elhelyezésre a valamikori falu településtörténeti központjában, ahol a falu temploma állt és áll ma is.

Az **56'-os emlékkő** több civil szervezet kezdeményezésével és közreműködésével került az I. András téren Martinelli Jenő alkotása a Hősök emlékműve mellé. 2016-ban a 60 éves évfordulóra, állami támogatással az emlékkő felújításra és áthelyezésre került a téren belül. Az akkor készült szakvélemény, melynek kialakításában Lugossy László szobrászművész és Hegyeshalmi László művészettörténész vettek részt, támogatta az áthelyezést. Indoklásban szerepel, hogy az I. András téren lévő két emlékmű túl közel esik egymáshoz. A két világháború áldozataira emlékező alkotás szoborkompozíciója és grandiózus emelvénye mellett az 1956-os forradalomra emlékező emlékkő túl jelentéktelen a megemlékezések és

koszorúzások megtartására. Az emlékkő áthelyezésében és felújításában Bittmann Árpád kőfaragó működött közre.

Az I. István téren álló **Sellő** című, fából készült szobor, melynek alkotója ismeretlen, jól illeszkedik a tó környezetéhez és a fás, árnyas környezethez.



Itt található Hoffer Ildikó keramikusművész alkotásait tartalmazó ivókút is.







Emléktáblák

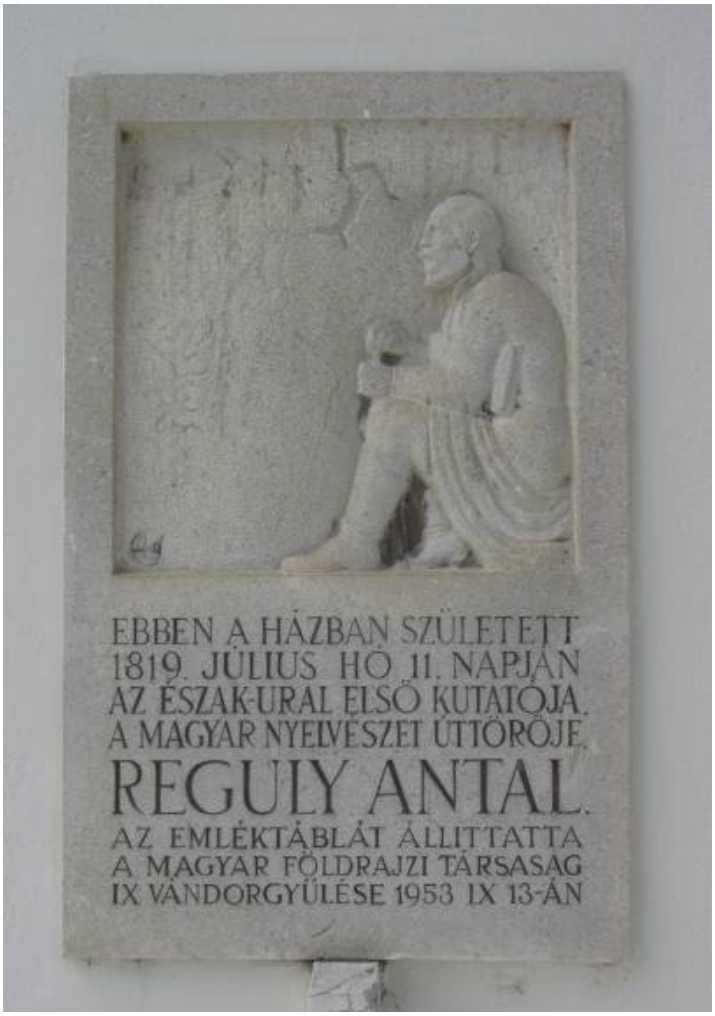
A Március 15 téren a volt „vasbolt” épületének homlokzatán, **Kossuth Lajos** emlékére, halálának centenáriumára.



Az iskola épületegyüttes Széchényi utcai ma már nem oktatási célokat szolgáló épületének homlokzatán **Békefi Antal** pedagógus, zeneszerző, karnagy, népzenekutató az MTA munkatársa a Zirci Tájmúzeum alapítója tiszteletére.



A volt Dubniczay házon ma Reguly Múzeum épületén **Reguly Antal** emlékére, aki az első Észak- Ural kutató volt és a magyar nyelvészet úttörője.



Helyzetértékelés

I. Közterületen álló alkotások

A **Március 15 téren** elhelyezett alkotások a tervezetlenség miatt nem illeszkednek a térbe.
A Városháza lapos tetejű épület idővel "árnyalatot váltó" horizontális tömege mellett idegenül és szétszórva hatnak. A két távol álló büszt gyengíti egymást (középütt és a járda mentén), míg a kopjafa erőtlenül kicsi, a viszonyítottan nagy térben elvész, koncipiálásával hívja is vissza a jó arányokkal ide álmodott és itt fölállított I. és II. világháborús emlékművet.
A **Rákóczi tér** árnyas sétányai és téri kiterjedése, funkcionalitása alkalmassá teszik „szoborpark" funkció kialakítására. Itt a szűkebb és tágabb hazánk nagyjainak állított szobrok megfelelő helyen állnának. Lehetőséget teremtve az egyes szobrok által hordozott és közvetített eszmékkel, gondolatokkal „bensőséges" kapcsolat kialakítására, megemlékezések tartására. Így a Március 15 térről e rendezési elvek mentén áthelyezhetők a szobrok és a kopjafa.
Az **I. András téren** zavart kelt a több történelmi korra és eseményre emlékeztető, kontextus nélkül álló alkotások sora. Az I. András tér Zirc történelmi emlékezetének és településtörténetének legrégebbi helye, ennek mentén gondolkodva kell megközelíteni a tér funkcióját és az ott elhelyezendő köztéri alkotásokat. Az I. András tér történelmi emlékhellyé nyilvánításán munkálkodva, mindenképpen átgondolást igényel, a tér történelmi homogenitását megbontó köztéri alkotások elhelyezése. A történelmi kor, ami meghatározza a teret a X-XII. század. A hely szellemisége nem viseli el a kialakult történelmi sokszínűséget, mindenképpen arra kell törekedni, hogy néhány, a térrel más irányú kontextusban lévő alkotástól eltekintve, áthelyezésre kerüljenek.
Sorra véve ezen alkotásokat:
A Martinelli Jenő XX. Századhoz kötődő **Hősi emlékműve** mindenképpen nagyobb és reprezentatívabb teret igénylő alkotás. A közterületeken álló alkotások közül ez az alkotás áll leginkább konfliktusban magával az alkotást befogadó térrel.
1956-os emlékkő nemrégiben került áthelyezésre, az áthelyezésnél a legfontosabb szempont a valamikori elhelyező civil szervezetek véleménye, tiszteletben tartva ezzel az emlékkő állítóinak szándékát. Szakmai alapokon azonban megállapítható, hogy az emlékkő idegenül hat a történelmi térben.
A **parasztpár** szimbólum kötődik a tér által jelképezett valamikori életformához, a tér sarkában, a jelenleginél intenzívebb növényzet általi térképzéssel a téren lehet a helye.
Nepomuki Szent János faplasztika stációfülke-szerű építményben a téren lévő barokk templommal teljes összhangban áll.

II. Jelenleg nem közterületen álló alkotások

Az I. András térre kívánkozik, a kontextus nélkül az Arborétumba helyezett I. András szobor. I. András tér elnevezése is a hely történelmére utal, ami az e vonatkozású történelmi ismeretekkel nem rendelkezők számára nem egyértelmű. Az I. Andrást ábrázoló mellszobor áthelyezésével, megerősítve a kapcsolódó információ átadásával, egységessé teszi a teret.

A kórház épületegyüttes telkén lévő R. Kiss Lenke szobor, mely eredetileg is közterületen, habár nem a legmegfelelőbb elhelyezéssel állt, nem igazolható jelenlegi helye. Ennek kapcsán is javasolt a közterületi elhelyezés, háttal egy falközeli helyen, de előtte nyitott térben lenne "szabatos".

A nem közterületen lévő alkotások áthelyezésével kapcsolatban a koncepció ajánlást tud megfogalmazni, illetve elérendő célt, azonban eszközrendszere, mivel ezekben az esetekben az önkormányzat nem áll tulajdonosi pozícióban, lényegesen korlátozottabb, mint a köztéri alkotások tekintetében.

Koncepció

I. Meglévő alkotások

I. András téren a Fájdalmas Anya Templom (Kistemplom) térsége

- Raffay Béla: I. András bronz mellszobrának (2005) áthelyezése a Zirci Ciszterci Arborétumból a királyi udvarház kertjébe;
- Nepomuki Szent János egészalakos faplasztikája a templomkert kis kápolnaszerű fülkeépítményében. A szobor restaurálása halaszthatatlan. Elkészülte után üveglappal védve a műalkotás. A szobor áthelyezése eredeti helyére, a Bagolyvár épület falfülkéjébe, ugyancsak restaurálást követően, az időjárásnak való kitettség megakadályozására üveglappal fedve.

Március 15. tér

- Martinelli Jenő: I. és II. világháborús emlékművének, a Hősök szobrának visszahelyezése az eredeti, 1964 előtti helyére, a Városháza előtti, mai Március 15 térre.
- a mellszobrok áthelyezése a Rákóczi téri Trianon emlékmű irányába vezető sétányokra (Domonkos Béla: Gr. Széchenyi István, Cséri Lajos: Kossuth Lajos);
- a 48-as kopjafa felállítása a Rákóczi tér füves térrésze közepén, a Reguly emlékhely mellett.

Közterületen javasolt elhelyezni:

R. Kiss Lenke: Bakony című (Zirc allegóriája) egészalakos, frontálisan komponált kőszobrának elhelyezése közterületen, ahol a szakmai szempontok érvényesülhetnek és lehetőség van egy csorgókút közepére állítani.

Közterületi alkotás áthelyezése nem közterületre:

Az I. István téren lévő, fából készült, Sellő című általunk ismeretlen alkotó művét javasolt az Arborétumi tó mellé telepíteni.

II. Későbbiekben elhelyezendő alkotások

II.1. Általános elvek:

A további közterületek kijelölésére az alkotások ismeretében kerülhet sor. Az ún. tárgyias (köznapi és művészeti) plasztikák, valamint a tárgy nélküli (organikus és geometriai absztrakciók) művészeti kompozíciók más-más térben helyezhetők el. Attól függően, hogy a szobor zárt, töretlen felületű tömb vagy kivájt (homorú-domború), ill. perforált (lyuggatott) tömb, avagy mobil plasztika (pl. szélmozgatta), más-más környezetben fejti ki hatását. A térkialakítás "szabja meg" az odaillő szoborkompozíciót. A tájolás általában egy-egy kiemelkedő tereptárgyra, eszmei központra irányul, vagy maga a szobor a kiemelkedő (méretű vagy szellemiségű) tereptárgy, amely kelet-nyugati tájolással fejez ki egyetemes üzenetet (keletre nézőn a születés, a létrejövés, nyugatra tekintőn a távozás, az elmúlás érzetével).

Biztosítanunk szükséges az elhelyezések során a megállás lehetőségét, a módot, hogy az ember emlékezhessen is egy-egy pillanatra, hosszabb-rövidebb időre.

II.2. Tér és elhelyezendő alkotás viszonya:

Eszmei: az elhelyezendő alkotásnak és az elhelyezésére szolgáló térnek eszmei kapcsolatban kell állnia. A kapcsolat lehet valós, valamely eseményhez kötött, vagy a tér az alkotás a közösség mentális térképén azonos szinten elhelyezett, vagy valamely mondanivaló által kapcsolódó.

Különös odafigyelést és egyedi helyszín megtalálását kívánja az alábbi két rendhagyó szobortípus (Zircen ugyan még nem jellemző, de népszerűségük egyre nő, több városban is láthatóak.) A zsánerszobrok nem talapzatokra kerülnek, hanem a járószintre, közelebb hozza a befogadóhoz a művészi plasztikát. Az utcák, terek arculatába illeszkedő, a téri megjelenésnek és különösen városközponti területen a tér történelmi rangját nem csorbító alkotások helyezhetők el. (Ilyenek lehetnek pl. mikor írók, költők kedélyesen időznek köztereink padjain, és karosszékekben a kávéházi asztaloknál üldögélnek, vagy közismert regényrészlet, vagy egyetemes mondanivaló sűrítése egy emberközeli jelenetbe.)

Téri: Az elhelyezés biztosítsa az alkotás nagyságához és szükséges teréhez (beleértve a szemlélését, érvényesülését biztosító teret is) megfelelő területet. Az alkotást és környezete összhangját biztosítani kell.

Kérdésként fogalmazzuk meg, vajon hány szobor helyezhető el Zirc nyilvános terein? Egy kisváros műtárgyi befogadóképessége ugyancsak véges. Mellszobrok kerülhetnek még a Penny felé vezető (3) és a buszmegálló járdájára merőleges sétaút füves oldalán (3), valamint a Reguly- (+3) és a Rákóczi-szobor melletti szakaszokon (+2). Az ún. kerekszobrok után megnő majd a közintézményekben elhelyezett és a lakóházak falára kerülő domborműves emléktáblák jelentősége.

II.3. Emléktáblák

Az emléktáblának az elhelyezésére szolgáló épületnek eszmei összhangban kell lennie. Az önálló tartószerkezeten elhelyezett emléktáblák esetében a környezetbe illeszkedőnek kell lennie, és megfelelő teret kell biztosítani a megemlékezések, elmélkedések, koszorúzások számára.

Zirci Pantheon domborműves emléktábláinak elhelyezése:

a) Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház udvarának rendezését követően, megfelelő nagyságú teret biztosítva mind az elhelyezésre, mind megemlékezésre, arra alkalmas falfelületen, vagy egy pengefalakból kialakított rendszeren.

b) Rákóczi téren pengefalra állítva, az észak-déli irányú sétány mentén, vagy a dél-nyugati pihenőkert rész mögött a pergola „hátfalaként" a padok mögött végig futó sétány mentén befordulva a déli „kerítésre" (még mindig a pihenőkert térrésznél maradva) intim teret határolva le ez által. A tér intimitása a viszonylag nagy darabszámú és terjedelmű táblák esetén is megőrizhető.

II.4. Emlékpadok

Az emlékpadok lehetnek egyedi alkotások, ezek helyét minden esetben egyedileg kell kijelölni a környezethez illesztéssel.

Valamint lehetnek kereskedelmi forgalomban kapható, visszafogott vonalvezetésű emléklappal, emléktáblával ellátott padok, ezeket a padokat elsősorban csoportosan javasolt elhelyezni.

II.5. Általános elvek nevesített közterületeken:

Rákóczi téren

- mellszobrok elhelyezése szoborsétány-szerűen a ….mellékleten jelölt területeken, a környezet együttes tervezésével történjen.

- egészalakos vagy térbe állított művészeti kompozíciók elhelyezése a tér …….mellékletén jelölt területek valamelyikén történjen.

Március 15 téren

- a térre a Hősi emlékmű áthelyezése a cél, oda az áthelyezésig művészeti alkotás elhelyezése ne történjen. Az áthelyezéssel egyidőben történjen meg az eredeti kerítés visszaépítése is. Az áthelyezést követően a teret a Hősi emlékmű által meghatározottnak kell tekinteni, ami további alkotások elhelyezését nem viseli el.

I. András téren

- Az I. András téren Fájdalmas Anya Templom (Kistemplom) térségében a történelmi és építészeti emlékekkel összhangban lévő alkotásokat kell megtartani. Az azon kívüli alkotásokat más helyszínre kell helyezni. Megtartandó a Nepomuki Szent János egészalakos faplasztikája és fontos az I. András szobor Arborétumi tó mellőli áthelyezése ide, ahol a krónikák szerint királyunk elhunyt. A térrész művészeti alkotásait, emléktábláit a történelmi emlékhellyé nyilvánítási törekvéssel, és reményeink szerinti elnyerésével, összhangban kell kialakítani.
- A térről áthelyezendő a Hősi emlékmű és az 1956-os emlékkő

I. István téren

Egységes megjelenésű, kereskedelmi forgalomban kapható, letisztult vonalvezetésű, azonos típusú, emléktáblával ellátott emlékpadok elhelyezésének helye.

Mellékletek:

1. Szűcs István Miklós okl. képzőművész, művészettörténész által készítet szakértői dokumentáció
2. Térkép
3. Köztéri alkotások nyilvántartása 2019 állapot

KÖZTÉRI MŰALKOTÁSOK ZIRCEN.

SZOBORSÉTÁNY, HŐSI EMLÉKMŰVEK ÉS MŰEMLÉKEK

Alapvetések:

Az 1991. évi XX. törvény 109. §-a szerint a köztéri műalkotások, művészi igényű és emlékmű-funkciójú szobor, illetve emlékmű elhelyezéséhez, áthelyezéséhez vagy lebontásához az önkormányzat egyetértése szükséges. Nem önkormányzati tulajdonú épületen lévő művészeti alkotásokat az önkormányzat képviselőtestülete - szakvélemény kikérésével - védi, elhelyezés esetén véleményezési joga van. A Képző- és Iparművészeti Lektorátus tevékenységét kizárólag koordináló, illetve független szakértői, szakvéleményező és dokumentáló hatáskörre korlátozta. Az emlékmű és szoborállításban az egyik legfontosabb elem a szakvélemény, vagyis a szakértői zsűri álláspontja.

Sajnálatos, mindezek ellenére is előfordul megyénk némely kisebb településén, hogy szakvélemény beszerzése nélkül állítanak szobrot, főként a nagyszámú önjelölt, amatőr, ill. dilettáns műkedvelők kezdeményezésére. Visszás helyzetek állnak ilyenkor elő, mert az adott önkormányzatnak, amely a törvénysértést a szakvélemény megszerzésének elmulasztásával elkövette, önmaga ellen kellene jogilag fellépnie. Előfordult, hogy egy-egy szakvélemény autentikus megállapításait megsemmisítették, és a szobrászat formanyelvi, mesterségbeli tudnivalóit figyelmen kívül hagyva állítottak portréemlékművet például egy a magyar államiság szellemét ébren tartó térre a 48-as hagyományok (nemzeti függetlenség, társadalmi haladás) őrzőiből válogatva.

Mellszobrokat (büszt) és más térplasztikákat elhelyezve mindenkor komponált látványt kell nyújtaniuk a szoborállítóknak, nehogy a település valamely kiemelt középületét panoptikumszerű bábu-kavalkáddal övezzék. Ennek elkerülésére, a plasztikák térbeli elhelyezésekor a tartalmi tényezők mellett a részletek kohéziójának, a formaviszonylatok ritmusváltó művészetének szem előtt tartása elemi követelmény.

Az emlékmű elhelyezésének vagy áthelyezésének (ritkábban lebontásának) konfliktuskeltő tényezője lehet a szakvéleményezés. Ekkor kerül sor az állásfoglalás kiadására - a szobor vagy emlékmű terv modellezésének bírálata alapján - majd a helyszíni szemlén végzett helykijelöléssel kapcsolatban. A bírálóbizottság (zsűri), a megrendelő, a finanszírozó és az engedélyező érdekérvényesítésétől függetlenül formál véleményt. A szakvélemény nem határozza meg, hogy az elutasító állásfoglalás vagy támogató szakmaiság megfogalmazása esetén mi a teendő.

• *Elutasító szakvélemény* esetén is felállítható a köztéri mű. Megszűnt a szakmai szervezet hatósági jogköre. A döntés a terület tulajdonosának közösségi képviselete kezében van.

• *Támogató szakvélemény* esetén is mellőzhető a megvalósítási procedúra, de a döntéshozatalhoz elengedhetetlen a szakértői vélemények megismerése és mérlegelése.

Zirci sajátosságok:

A *szobrok* fontos alkotóelemei a településeknek. Jelenlétük meghatározza egy tér, egy sétány hangulatát. Zircen, a Városháza előtti téren nem érvényesülnek kellőképpen a plasztikai emlékjelek. Kevésbé meggyőző elképzeléssel rakták szét őket a szépen gondozott füves-fás kertben. Adódik a kérdés, miként születhet meg ebből a vágyott harmónia? Az újabb és újabb plasztikák kihelyezésével kétséges az örömérzet bekövetkezése. A „sorsfordító magyarok" mellszobrainak helyét (szakigényeknek megfelelően) a megújított Rákóczi tér fás-bokros ligetében lenne szerencsésebb kijelölni. Ehhez szükséges kiemelni őket a jelenlegi környezetükből, és a Rákóczi tér eszmei középpontjához, a felmagasodó Országzászlóhoz vezető sétány mentén elhelyezni. (Akár virágágyakkal vagy díszcserjékkel is megadni ottlétük nyomatékát.) Az Országzászló emlékmű a vízszintes és függőleges alapirányokat kitűző tömegével már önmagában is rendezi, szervezi a teret. Zirc áhítatra késztető "organikus díszterme", gyülekezőhelye a Rákóczi tér, ahol magasztos ünnepélyeket tarthatnak emlékművekkel, szobrokkal, dísz-kutakkal ékesített környezetben. A nagy egészet úgy osztották kisebb területekre, hogy különböző tartalmakat, lét- és lélekállapotokat szolgáló fórumokat tarthassanak rajtuk. A játszótér, a sport és az előadó művészet valamint a megemlékezések kisebb-nagyobb közegei kínálkoznak Zirc legnagyobb ligetes promenádján.

A települések köztereinek kiképezésében, azok elrendezésében rejlik egy szobor megjelenésének minősége, művészi kvalitása is. Az idősebb zirciek emlékezetébe vésve él a Béke tér, amelynek szépségét csodálták, gyönyörködtek benne, hatott rájuk az Emlékmű szobor-építményének és a térnek összhangzatos varázsa. Ellentétben a történelmi félmúltban Március 15. névre megváltoztatott térrel, amely sokakat közömbösen hagy, mert erőtlen és az üresség érzetét kelti. A napjainkban jó szándékkal, de szakmaiatlanul kihelyezett "műtárgyak" kellő méretezésének, plasztikai kohéziójának hiányában érdektelenné lett a kis tér. Ennek oka, hogy szobrokat csak olyan köztéren lehet elhelyezni, amelyet e célra formáltak. S főképp azokon a tereken nem célszerű személyt ábrázoló szobrokat felállítani, amelyek mint forgalmi terek, több utca, fő útirány keresztezésénél képződtek. A zirci Városháza előtt a térelrendezés az egykor itt állt hősi emlékmű határozott vertikális tengely-vonatkozásában a monumentális rendet, a kőkerítés négyzet- és körelemeinek, a falfelületeknek egymáshoz és a térfelület terjedelméhez mért arányosságában az összhangzatosságot, a teljes és hézagtalan körülzárásában a befejezettséget, a rendíthetetlen nyugalmat tükröztette vissza.

Ugyan a Március 15. tér nem szabályos, nem szimmetrikus, de alaprajzi kiterjedését a körülövező épületeket magassági arányaihoz mérték és a határoló falsíkok terjedelmével is összhangba hozták. Megragadóan hatott a szerény dimenziójú egykori Béke tér, Martinelli Jenő műve. Térbeli összhangban, fenséget sugárzó emlékművében mutatta meg Martinelli, korának ismert szobrászművésze, miként kerülhet térbe egy mesterséges dombhátra emelt obeliszk a művészi hatástényezőivel és az áhítat kifejezésének szakrális tartományaiban. A köztér fókuszában égbeszökő emlékmű - kazettás kerítésű foglalatában - irányadó szobrászi példa lett másutt is az országban. A harcokban elesettek keresztjeles emlékkazetta sora (oldalanként 18-18, összesen 70 főre utalva Zircről és környékéről) a magasba emelő lépcsőzettel és az obeliszket záró szoborjelenettel központozza a teret, és formakontrasztjával kiemeli a városháza vízszintesen elnyúló homlokzatát, hátterében az apátság karcsúsított toronysüvegeivel, megismételve az előtér emlékművének nagyszerűségét, így határozva meg önmagát és a helyét is Zirc térképén.

Lebilincsel, és emlékezetünkben rögzül hazánk egy-egy szép, plasztikai változatokban gazdag városi köztere, sétányokkal behálózott ligete; a gyulai, békéscsabai, Budapesten a margitszigeti, és az érdi, a kiskőrösi szűkebb térbe szervezett szobor-együttese. Ezekhez fogható lehet a zirci is, ha a szoborállítók szakmai szempontjait követi.

Szakmai szempontok alkalmazása Szoborművek zirci át- és visszahelyezésénél

1. A Szobormű térszervező szerepű.

2. Eredeti helyszínre tervezték-e és helyezték-e a szobrot?

3. Lépték (mérték) az adott térhez igazodik-e?

4. A Szobormű körbejárhatósága szempont volt-e a felállításakor és ez változna-e? A műnek van főnézete, de a körbejárhatóság erős szempont. Ez érvényesül a régi és a tervezett új pozícióban is.

5. Az új terv nyugodtabb, emelkedettebb környezetet indikál, megegyezőn az eredeti elképzelésekkel.

6. A Szobormű hatása összefügg-e egyéb, a közterületen elhelyezett szobrokkal? A régi elhelyezésben, és az új terv szerint sem kapcsolódik más szoborművekkel.

7. A szobor képszerűségének eszközeiben (szimbólum rendszer) és az ábrázolásban (az elhelyezésekor) fennállt-e valamiféle kapcsolódás a környezethez? Az emlékszoborral a Városháza - annak külső, plaszticitást nélkülöző horizontális megjelenése - gazdagodik a vertikális, felmagasodó plasztikai elemekkel. A Városháza tömegének mennyiségi alárendelésében álló szoborépítmény a térrész és az utcák kereszteződésében harmonikus fókuszponttá válik.

8. A Szobormű az adott téren a magyar kulturális közkincs része. A korabeli fotók ismeretében a régi helyszín méltóbb környezet a történelmi tartalmak kifejezésére. Az alkotó, Martinelli Jenő a Szoborművet az adott helyszínre tervezte, így a tér adottságai, tájolása, építészeti rendszere, a tömegek, a síkok, a metszéspontok befolyásolták az Emlékmű formáját, méreteit, anyagának kiválasztását, azaz tervezését és megvalósítását. A tulajdonosnak jogában áll a szobor áthelyezése más közterületre. Feltételezve, hogy ezzel a szerző "kiállítási", közzétételi jogát, valamint műve integritáshoz való jogát nem sérti.

A szerzőt és a tulajdonost megillető azonos rangú jogok mögött meghúzódó érdekek jellegükben eltérnek egymástól, hiszen közterület esetén a tulajdonjog mögött nem egy személy vagy személyek kisebb érdekcsoportjának magánérdekei állnak, hanem a város polgárainak érdekei, azaz a közérdek áll.

Az I. András téri közterület átalakításához elkerülhetetlen az Emlékmű áthelyezése funkcionális változások miatt (a királyi udvarház teljes feltárása, és bemutatásra kész állapotba hozása a - világháborús emlékmű alatt is húzódó - középkori falmaradványok láthatóvá tételével). Egy olyan egybefüggő, egészében fellelt, és az országban egyetlen, egészében rekonstruálható királyi udvarház és szabad térség kialakítása a jövőbeni cél, ahol a városlakók és a turisták összegyűlhetnek, rendezvényeket, megemlékezéseket tarthatnak.

A Városháza előtti üres terület közepére esett az elődök választása, ott volt az Emlékmű régi helye. Visszakerülése lehetővé teszi a művészeti érték régi-új funkciójának méltó szolgálatát.

Szakvélemény szobrokról

Mellszobrok (büszt):

A Széchenyi utca és a Városháza valamint a Vasbolt határolta Március 15. térre került két mellszobornak és a kopjafának az elhelyezése megbontja az egykori Béke tér parkjának képét. A lapos tetejű épület horizontális tömege mellett idegenül és szétszórva hatnak a térplasztikák. A két, egymástól távol levő büszt gyengíti egymást (téri mélységben, a Petőfi szobornak kihagyott hellyel együtt is), míg a kopjafa erőtlenül kicsi, a viszonyítottan nagy térben elvész. Koncipiálásával hívja is vissza a jó arányokkal ide álmodott, 1925-ben itt fölállított I. világháborús emlékművet.

A Reguly Múzeumtól az Országzászlóhoz (a buszmegálló irányába) vezető fő-sétány mentén, a füves térség felőli oldalon, neves személyiségek szobrai követik egymást:

- A Rákóczi téri park szoborsétányának nyitó alkotása **BÁNYAI Ödön** (1909 – 1948.): **Reguly Antal** expresszív mellszobra. A XIX. század magyar szellemi élet nagyjai közé tartozó, önképzéssel nyelvésszé lett kutató kétszeres életnagyságú mellszobra bronzból készült, 1943-ban.

- A sétány következő mellszobra gróf **Széchenyi István** politikust, írót, közgazdászt és minisztert, a *„legnagyobb magyart”* ábrázolja. **DOMONKOS Béla** (Kispest, 1934. február 25. -) éremművész, szobrász és öntőmester mintázta. A másfélszeres életnagyságú szobor a kelleténél alacsonyabb posztamensen áll (temetői sírfelirattal).

- Széchenyi után **CSÉRI Lajos** (Hajdúböszörmény, 1928-01-22 -) éremművész, szobrász kissé erőtlen, természetes ponderációt nélkülöző megformálásában **Kossuth Lajos** pénzügyminiszter, kormányzó-elnök, a magyar szabadságharc szellemi vezére, a Honvédelmi Bizottmány elnökének mellszobra látható (1998) .

- Az általános iskolától az Országzászló előtere irányába vezető sétány mentén találhatjuk *Domonkos Bélának* a tér névadóját, **II. Rákóczi Ferenc**et megörökítő másfélszeres életnagyságú bronz mellszobrát. Rákóczit megörökítő művét lírai realizmus jellemzi, melyet érzelmi kötődések és kifinomult, éremművészetben megszokott plasztikai megfogalmazás módok éltetnek. *A tér névadójának büsztje megfelelő helyen áll, tekintetének iránya jó.*

- Az arborétum tavánál állították fel **I. András** bronzból készült mellszobrát (2005). **RAFFAY Béla (**Sopron, 1944-10-25 -) műve súlyos formatömegű, zárt, nagyrészt ún. töretlen felületű tömb (megtévesztő attribútumokkal a kezében). Az uralkodó Zircen bekövetkezett halála a királyi udvarház és temploma falmaradványai közelében, *a Fájdalmas Anya Plébániatemplom romkertjében indokolt a plasztika elhelyezése*; frontális komponáltsága révén háttal a stációfülkének vagy a romkert falmaradványainak.

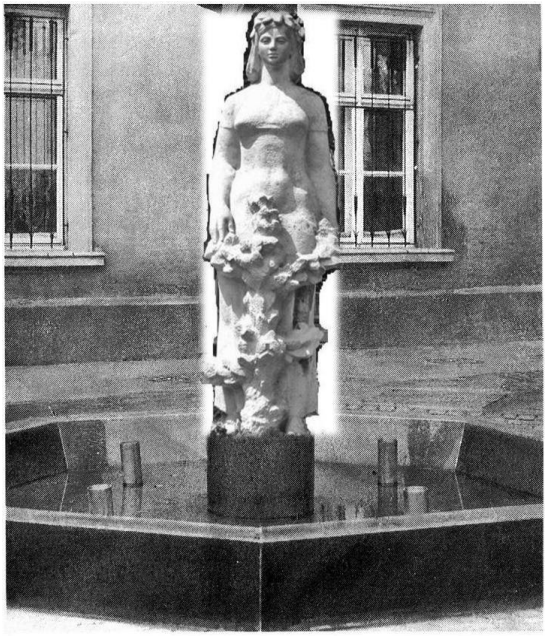
Mellszobor egy közoktatási és OKJ-s művészeti tanintézmény előkertjében:

- **RÁTONYI József** (Budapest, 1942-12-9 -): **III.Béla mellszobra** (bronz, életnagyságúnál kissé nagyobb). A Magyar Királyságot európai nagyhatalommá tevő III. Bélának 1982-ig nem

volt önálló szobra hazánkban: ezen változtatott a zirci gimnázium előkertjében (1982. április 23-án) felavatott műalkotás, amely a település legkvalitásosabb mellszobra.
A zirci mély intellektust sugárzó király-büszt tökéletes szellemi azonosulás mindazzal, amit III. Béla műveltségéről feljegyeztek. *"Nem hadakozott, épített, üldözte a lopókat és a latrokat, bevezette az írásbeliségnek azt a módját, ahogy a császári udvarban és a pápánál van."* Európában az ún. *"reprezentatív palotastílus"* esztergomi megteremtője.
"Nagy Béla" király a kőfaragó és aranyműves *Dénes* mestert kezе és szellemi teljesítménye elismeréseként, (fő)nemesi rang adományozásával tüntette ki. A büszt amellett, hogy a szellem embereként láttatja a királyt, még portréhiteles is, mert kapcsolata *Árpás Károly* arcrekonstrukciójával és a győri **Szt. László** hermával nyilvánvaló. A zirci mellszobor alkotója, *Rátonyi József* az előbbiekből is hasznosított.
A remekmű helyét *Cifka Péter* művészettörténész, egyetemi tanár (MKE), az *Országos Szoborállító Szakbizottság vezetője* jelölte ki.

Egészalakos szobrok:

- **R. KISS Lenke**, Rábai Györgyné (Illye Clumeghiu [Románia], 1926. máj. 13. - Vp., 2000. jan. 18.) megformálásában a **Bakony** (1971) szobra fehér mészkőből készült. A tölgyleveles ág apostoli kettős-keresztjével egyetemes nemzeti tartalmakra és a település szakrális kötődéseire utal, miközben a helység nevének egyik etimológiai magyarázatát is kifejezi (kondák makkoló helye="zsirec"=Zirc). A kórház kertjének új épületi traktusa felől tekintve kevésbé hatásos kompozíció. Elhelyezése háttal egy fal-közeli helyen, a figura előtt megnyitott mélységi térben lenne "szabatos". Például az Apátság földszintes épületszárnya melletti füves tér íves hajlatának járda-közeli sávjában, arccal a Rákóczi tér irányába. Lehetne a frontálisan komponált mű csorgó- vagy ivókutas nyolcszögű medencében, mint Mária-kút (külső lapfelszínein vagy körötte a testvérvárosok címereivel).



R. Kiss Lenke munkája a kezében nagyméretű tölgyfaágat tartó nő. A medencében nyolc kis hengerből víz csorog. A Köztársaság utca kiszélesedő, teret formáló szakaszán elhelyezett szobornak – amely egy díszkút része – különös sors jutott. Sok évnek kellett eltelnie, hogy a küldetésének legjobban megfelelő köztérre kerüljön. A művész fiatalkori hasonmását faragta a szoborba, amelyet még életében állítottak fel Zircen, az egykori Béke tér kis utcája mentén. R. Kiss Lenke elutasította az akadémizmus kötött formavilágát, egyéni felfogásában az ősi életfát állította a figura elé, annak formavezetésében az apostoli kettős-kereszttel az Árpád-kori település mélyen vallásos jellemzőit is kifejezte.

A Rákóczi tér Országzászló emlékműve irányába tekintő szép női alak, mint kútfigura körbejárható: főirányba komponált mű, ezért más oldalról nézve csak mérsékelten nyújt változatos látványt. Letisztult formavilág, érzékien hullámzó lágy vonalak és pátoszmentes megfogalmazás jellemzője a műnek. Nyáron a kicsi henger alakokról leheletfinoman lecsorgó víz éltetője a középütt álló fatörzsnek és a belőle kinövő, a nőalakhoz illeszkedő "világfa" ágának is. A kútfigura hengertalapzata a Bakony faóriásait s körülötte a kisebb, induló életeket, a facsemetéket idézi meg. A nyolcszögletű medence a mögötte húzódó hatalmas apátsági épületegyüttes tituláris szentjére, Máriára utal; a ciszterci szerzetesek templomaikat Jézus anyjának, Máriának ajánlották. A 8-as bibliai szám; a nyolcszög a tökéletesség és Szűz Mária jelképe. A Fájdalmas Anya koszorúja 8 rózsából áll, miként a díszkút fiatal női figurájának fej-ékén is. Gyönyörködtet, de figyelmeztető jel is. A 8-as számjegy vízszintesen tartva a végtelen, Mária végtelen jóságának jele. (Nyolcszögűek az apátság neogótikus toronysüvegei is…)

- Az I. András téri templomkertben álló stációfülke-építmény (1729) **Nepomuki Szent János** faplasztikája mielőbbi védelmet igényel (restaurálás, visszahelyezés a Bagolyvár /1723/ korábbi falfülkéjébe, vagy megtartva a "kis kápolnaszerű építményben", üveglappal fedve). Megfontolandók *Horváth Konstantin* szavai a Zirc története című könyvéből: *"1729-ben Nep. Szt. János szobra kap egy kis kápolnaszerű építményt, ahova hetenkint összegyül a vallásos falu és ájtatosságot tart."*

- **MARTINELLI Jenő** (Bp., 1886 - Bp., 1954) 1925-ben a **Hősök szobra** felállításával, a polgári és gazdaréteg kegyeleti akaratával mintegy kitűzte a település "energia- és térszervező" központját. A kazettás kerítés köralakjai koszorúkat és az ívelt kivágásaikkal egy-egy katonai sírkeresztet jelképeztek (18-18 oldalanként, összesen 72, ebből kettőt a bejárati kis kapuszárny „kiemelt"). Az emlékművet - a lakosság felháborodása ellenére - 1964-ben a nagyközségi vezetőség a központi helyéről áthelyeztette a Kossuth utcai árok közelébe, és mint később kiderült, a középkori királyi udvarház egy részének takarásban levő alapfalaira. Az Emlékmű eredeti keretelését terméskővel váltották fel. 1992-ben újíttatta fel a városi önkormányzat az obeliszket és a szoborkompozíciót. Az **I. és II. világháború hősi halottainak névsora** is ekkor került az Emlékmű fémtábláira. A műalkotás egésze a szobrokkal, posztamenssel, lépcsőkkel és kerítéssel Martinelli mesteri tervezése és kivitelezése, minden elemében jelentéshordozó. Ikonológiailag, szemiotikailag is kifogástalan a mű egészének kelet-nyugati tájolása, kultikus tartalmú elrendezése.

  A Zirc városi emlékmű kompozíciós párdarabja Ambrózfalvára (Csongrád megye, Makói Járás) került, ahol Jézus áll a haldokló katona mögött. A Zircre készült 1925-ös monumentálisabb "prototípus" után, 1926-ban zsűri jóváhagyásával avatták az ambrózfalvi művet. A szobrászművész feladatának, a műfaji követelményeknek maradéktalanul, a mű-egész harmonikus arányrendjében Zircen tett eleget. Remeklésének visszaállítása a Városháza előtti térre csak eredeti formakövetéssel, rekonstrukcióban képzelhető el. Az alkotó, Martinelli Jenő a művet az adott környezetbe tervezte, így a helyszín kihatással van a mű témájának, méretének, anyagának és az egyéb paramétereinek kiválasztására.

  A mű integritáshoz való jogából következik, hogy a köztéri szobroknál a művet körbeölelő környezet az alkotás szerves részét képezi, a környezetében nyeri el a „szerzői rendeltetését". Szjt. 13. §-a: *„A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy a mű más olyan megváltoztatása és a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes."* (A faragott terméskő kerítést fel kell váltania az eredeti, 70 db-ból álló műköves kazetta rekonstrukciójának.)

Számvetés Zircen a köztéri művészeti alkotásokkal kapcsolatban:

„A köztéri műalkotásokra vonatkozóan a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről" szóló 1991. évi XX. törvény 109. § az irányadó jogszabály:

1) Művészeti alkotás közterületen, valamint önkormányzati tulajdonú épületen való *elhelyezéséről, visszahelyezéséről, áthelyezéséről, lebontásáról* a település önkormányzatának képviselőtestülete dönt, és gondoskodik azok fenntartásáról, felújításáról.

Visszahelyezés:

- a Március 15. tér közepén a szoborkompozícióval ellátott *I. és II. világháborús emlékmű* visszaállítása, biztosítva az egykori méltóbb környezetet, és elkerülve a tartalmi ütközéseket a középkori műemlékekkel.
- *Nepomuki Szent János egészalakos festett faplasztika*
  - a/ restaurálás után a Bagolyvár falfülkéjébe,
  - b/ restaurálása és a stációfülke helyreállítása (megtartása, mert ez volt „az első újkori imahely", Horváth Konstantin)

Áthelyezés:

- az arborétumból *I. András mellszobra* a Fájdalmas Anya Plébániatemplom körüli középkori romkertbe;
- *Gr. Széchenyi István, Kossuth Lajos* (és *Petőfi Sándor* tervezett) *mellszobra* a Rákóczi tér „fősodrába", a játék és sport egységei mentén kialakított sétányon;
- az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hőseinek és vértanúinak emlékére *állított kopjafa* a Reguly Antal mellszobortól induló sétány mögötti füves térségbe;
- *Sellő,* egészalakos faplasztika az arborétumba (a Szent István térről) a karakterjegyei, jelentéstartalma alapján (pl. az I. András-szobor helyére);

2) A döntéshez a műalkotás művészi értékére vonatkozó szakvéleményt szükséges beszerezni.

3) Nem önkormányzati tulajdonú épületen lévő művészeti alkotásokat az illetékes önkormányzat képviselő testülete – szakvélemény kikérésével – védeni köteles, *új elhelyezés* esetén állásfoglalási szerepe van.

Új elhelyezés:

- *Bakony* (Zirc allegóriája), egészalakos kőszobor a kórház kertjéből a Köztársaság és a Széchenyi utca valamint az apátsági mellvéd-épület határolta füves térség kanyarulatának járda közeli sávjába, körötte íves elrendezésben a testvérvárosok címerei…

4) *Magántulajdonú épület köztérre néző homlokzatán emléktábla* a tulajdonos(ok) és az önkormányzat hozzájárulásával helyezhető el, domborműves emléktábla esetén művészeti szakvélemény beszerzése is szükséges.

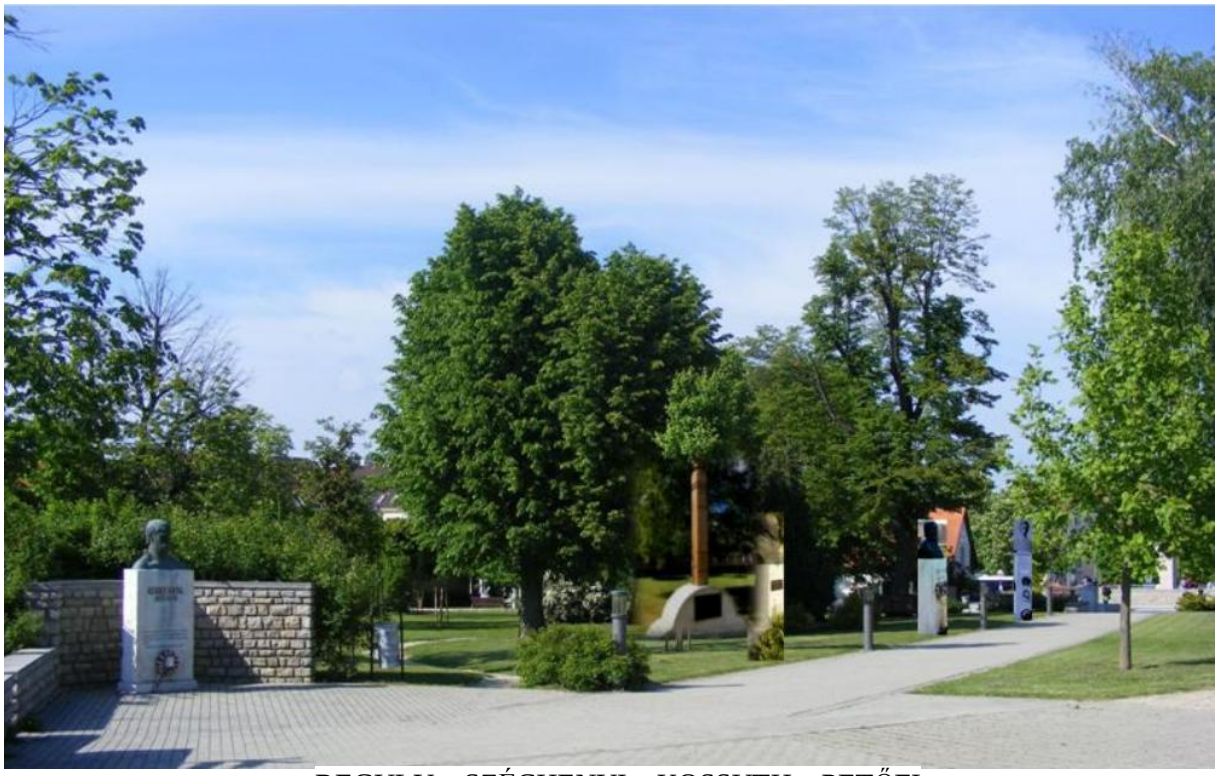
- *Nem tervezett kezdeményezés*

Szakvéleményezők:
Várszegi Bernadett főépítész, az önkormányzat tisztviselői karából
Szűcs István Miklós okl. képzőművész, művészettörténész,
a MAOE Képzőművészeti Tagozat és
az MMA Művészetelméleti Tagozat tagja

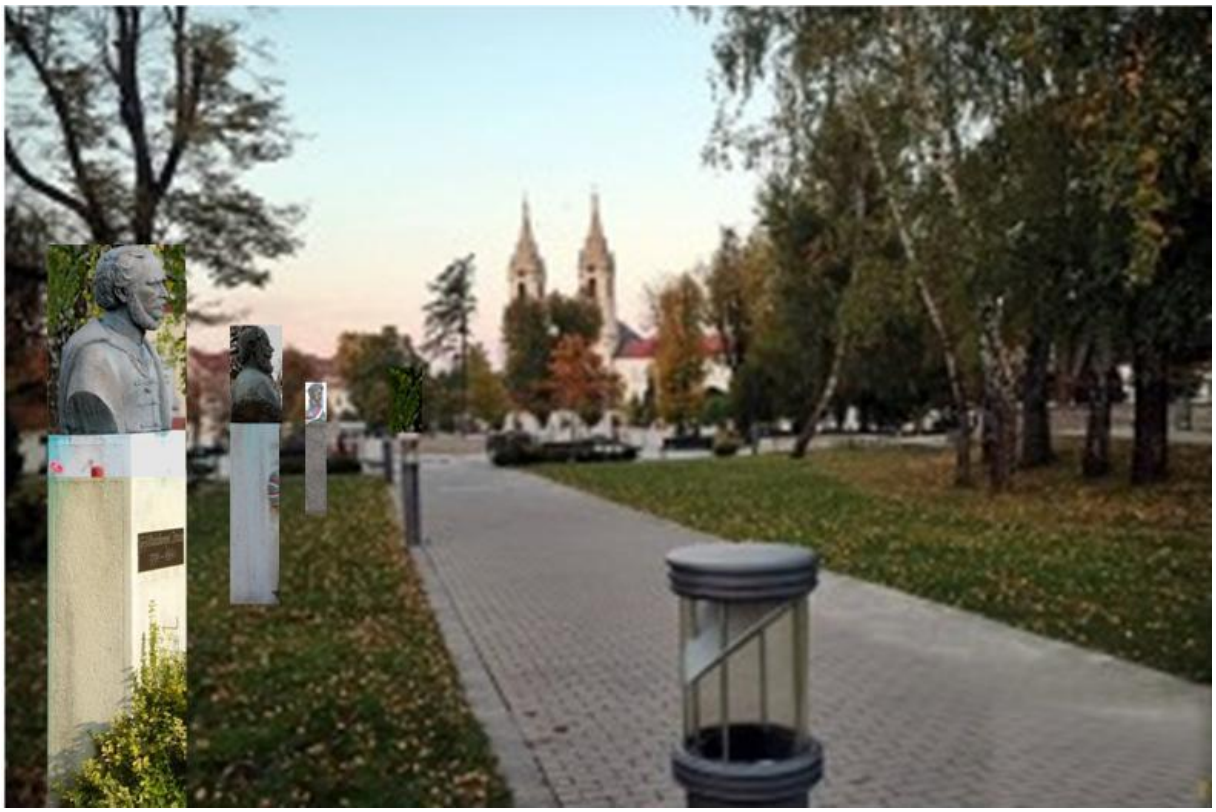
Források:
Dr. Horváth Konstantin: ZIRC TÖRTÉNETE, (Zirc, 1930)
Wehner Tibor: Köztéri szobraink (Gondolat Kiadó, Budapest, 1986)
Frank János: A kiállítást is rendezi valaki (Műcsarnok Kiadó, Budapest, 1977)
Frank János: Tárlatok – Szertartások (Műcsarnok Kiadó, Budapest, 1992)
Cifka Péter, Országos Szoborállító Szakbizottság vezetője, műv.tört. előad. (MKE, Bp., 1979/83)
Szűcs István Miklós: HITVALLÁS ÉS ABSZURDITÁS (Z-Press Kiadó, Miskolc, 2012/13)
Szűcs István Miklós: WINTERHALDER KÉPEI A ZIRCI PLÉBÁNIATEMPLOMBAN (Minerva Kiadó, Budapest, 2018) *Megvásárolható:* Szaléziánum Érsekségi Turisztikai Központ**,** Veszprém; Ciszterci Látogatóközpont, Zirc; *Internetről;* Libri, Bookline, Rocky, Könyvmarket, Intermédia-Minerva, Xpress…



AZ 1848/49-ES FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC,
AZ ANYANYELV ÉS A NEMZETI FÜGGETLENSÉG, TÁRSADALMI HALADÁS HŐSEI



REGULY – SZÉCHENYI – KOSSUTH – PETŐFI



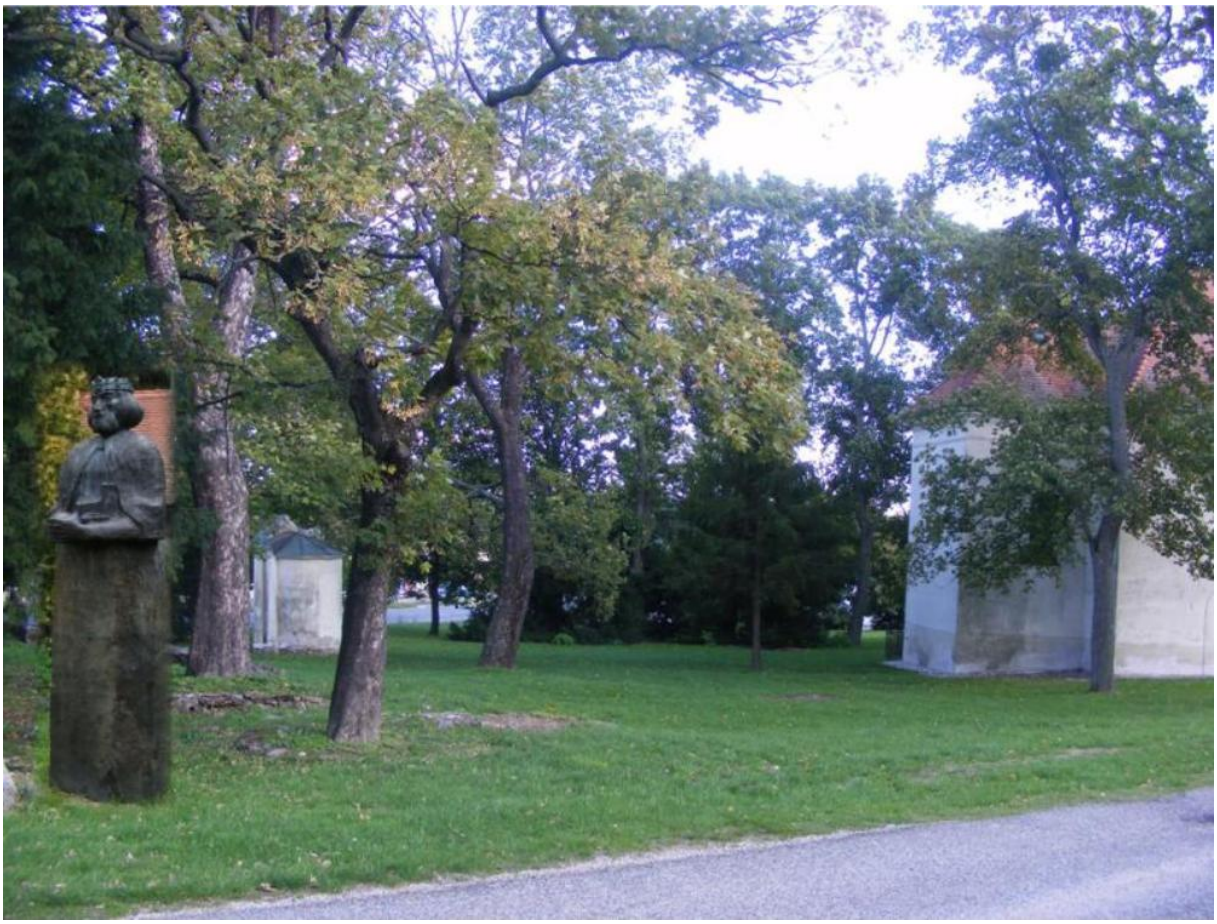
NEGYVENNYOLCASOK SZOBORSÉTÁNYA A RÁKÓCZI TÉREN





MARTINELLI JENŐ I. VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰVE ÉS HIÁNYA A TÉRRŐL







A királyi pihenőhely (királyi udvarház) információs táblájának a szövegét és az alaprajzokat dr. Nagy László 1943-ban végzett feltáró munkájának összegezéséből emelték ki:

KIRÁLYI UDVARHÁZ – CURTIS- A XI. SZÁZADBÓL,
ITT HALT MEG I. ANDRÁS KIRÁLY 1060-BAN,
INNEN TIHANYBA SZÁLLÍTOTTÁK,
ÉS OTT HELYEZTÉK ÖRÖK NYUGALOMBA

44. *Raffay Béla:* I. András (bronz, zirci arborétum, 2005). A jelenlegi környezetében (ikonográfiailag, attribútumaiban) hiteltelen plasztika alapítóként, tornyos templommal és apostoli kereszttel mutatja a királyt; *„Zirc nevű udvarháza"* helyett az arborétumban. A főnézetre (frontálisan) komponált mellszobor elhelyezési igényének megfelelően a Kistemplom fala mellé kívánkozik (az egykori ajtót jelölő vakolatívhez). Fotó: Internet



42. Az 1982-ben végzett régészeti feltárás ünnepélyes átadása.

1982-ben a királyi udvarház régészeti feltárásának avatóbeszédét dr. *Mendele Ferenc*, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal igazgatója mondta. Mögötte, a szentély lépcsője előtt az akkor még nagyközség *„ÁFÉSZ - Munkáskórusának"* tagjai. Vezetőjük *Bozzay* József karnagy.

(A nevezetes eseményen jelen volt könyvünk szerzője is.)

Fotók: *Illés Ferenc*



43. 1981-82-ben *Kralovánszky Alán* régész vezetésével folyt mind a tudományos, mind a fizikai munka. Képünkön a templom előcsarnoka és a karzat „alatti" terület, háttérben a hajóhoz csatlakozó szentély karéjos záródása és a lépcső látható.

A fák kökörei a régészeti „segédek" díszítőkedvét dicsérik. A *ROBIX-Gyár* és *Bakony Tsz* dolgozói társadalmi munkában végezték a feltárást. *„Az anyagi bázist Gyuricza László megyei tanácselnök biztosította saját, elnöki keretéből."* (Adatközlő: Illés F.)

A középkori templom és a hozzákapcsolódó királyi udvarház több vonatkozásban is eltérő sajátosságokkal lesz majd bemutatható. Az udvarház régészeti emlékanyaga jelenleg töredékesebb, mint a templomé. De ennek ellenére is megállapítható volt, hogy a részlegesen kibontott „iskolaépület" és lakás, erdészlak, királyi szálláshely hatásteényezői, stílusjegyei nem voltak ellentétesek az egyházi építményekkel. Rokonság kereshető a hivatalos világi és egyházi emlékek jellemző reprezentációjában. A további tárgyi leletanyag (az építmények járulékos és tértagoló elemei) hiányában messzemenő következtetésre még nem juthatunk. A *Kralovánszky Alán* által vezetett 1981/82-es kutatás kiderítette, hogy a románkori építmények alapfalai az I-II. világháborús Hősi emlékmű alatt folytatódnak. Így a királyi udvarház feltárása csak részleges lehetett, a leleteket visszatemették.

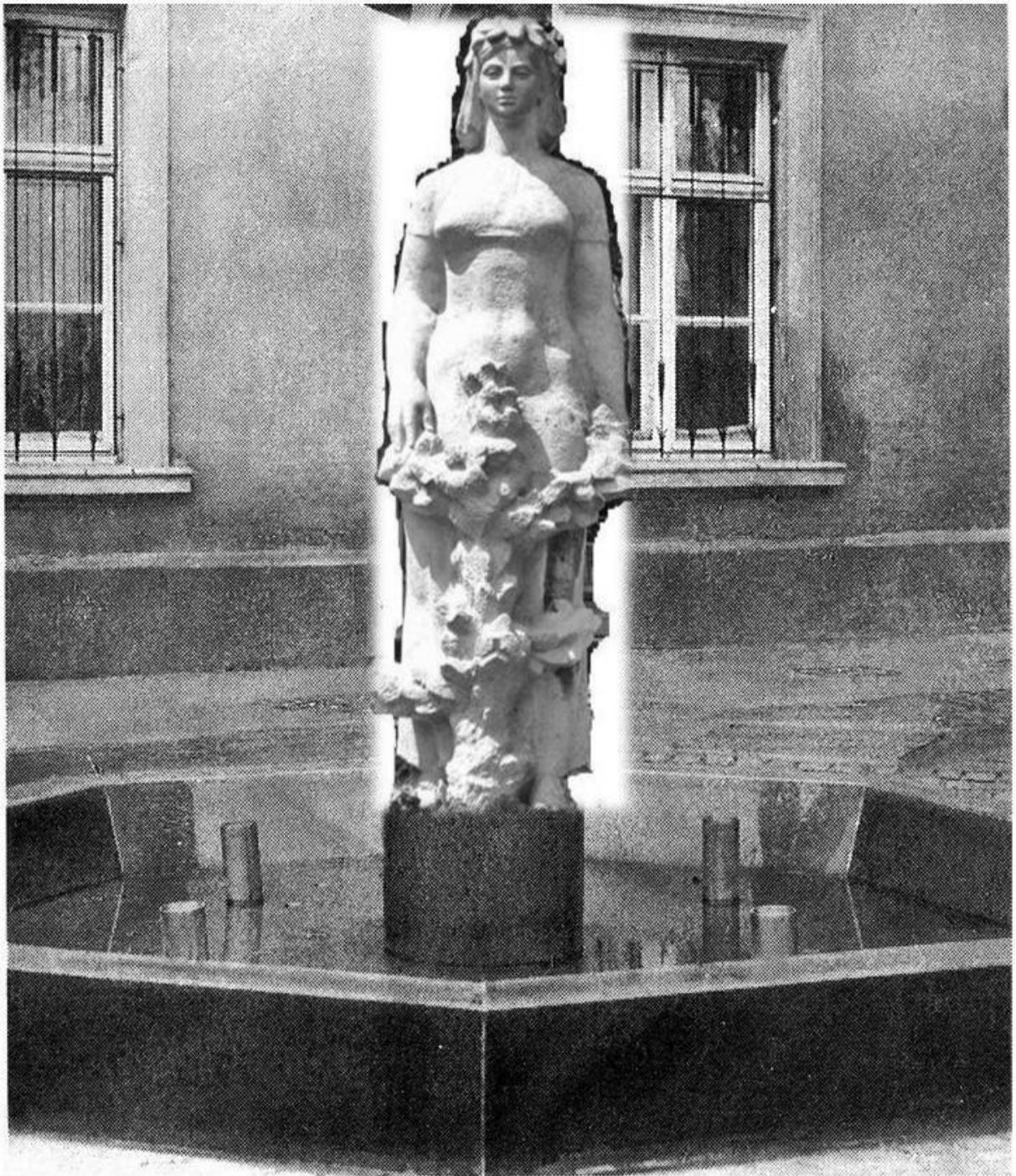


A királyi pihenőhely (királyi udvarház) információs táblájának a szövegét és az alaprajzokat dr. Nagy László 1943-ban végzett feltáró munkájának összegezéséből emelték ki:

KIRÁLYI UDVARHÁZ – CURTIS- A XI. SZÁZADBÓL,
ITT HALT MEG I. ANDRÁS KIRÁLY 1060-BAN,
INNEN TIHANYBA SZÁLLÍTOTTÁK,
ÉS OTT HELYEZTÉK ÖRÖK NYUGALOMBA

44. *Raffay Béla:* I. András (bronz, zirci arborétum, 2005). A jelenlegi környezetében (ikonográfiailag, attribútumaiban) hiteltelen plasztika alapítóként, tornyos templommal és apostoli kereszttel mutatja a királyt; *„Zirc nevű udvarháza"* helyett az arborétumban. A főnézetre (frontálisan) komponált mellszobor elhelyezési igényének megfelelően a Kistemplom fala mellé kívánkozik (az egykori ajtót jelölő vakolatívhez). Fotó: Internet





2. melléklet

Rákóczi tér

Köztársaság

Rákóczi F.tér

JELMAGYARÁZAT:

MENSZEBROK LEHETSÉGES HELYE

EGÉSZ ALAKOS V. TÉRDE ALUL OT MŰVÉSZI KOMPOZÍCIÓK LEHETSÉGES HELYE

ZIRCI PANTEON LEHETSÉGES RÁKÓCZI TÉRI HELYE